

System kształcenia o prawach człowieka na poziomie ponadgimnazjalnym jako element budowy społeczeństwa obywatelskiego

Każdy człowiek ma prawo, by szanowane było jego życie i godność, które stanowią dobra nienaruszalne².

Wprowadzenie

Edukacja jest procesem, który powinien wpływać na zmianę świadomości i postaw w zakresie budowania właściwych relacji międzyludzkich. Szkoła jest miejscem szczególnym, spełniającym trzy podstawowe zadania, tj. wychowawcze, opiekuńcze i edukacyjne. Trudno dokonać tu jakiejś hierarchizacji, wszystkie bowiem wymienione zadania są tak samo ważne. W ich obrębie szkoła uczy, a raczej powinna uczyć o prawach, jakie nam przysługują, ale także, a może przede wszystkim, jej zadaniem jest pokazywać, jak w odpowiedzialny sposób korzystać z praw człowieka i praw obywatelskich oraz jak szanować prawa innych, oczekując tego samego dla siebie.

Czym zatem jest edukacja o prawach człowieka? W świetle Karty edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka Rady Europy „edukacja o prawach człowieka oznacza edukację, szkolenia, podnoszenie świadomości, informowanie oraz działania, których celem jest wyposażenie uczących się w wiedzę, umiejętności oraz kształtowanie ich postaw i zachowań służących wzmocnieniu udziału tych osób w działaniach na rzecz budowania i obrony powszechnej kultury praw człowieka w społeczeństwie, mając na uwadze promowanie i ochronę praw człowieka i podstawowych wolności”³. Kształcenie w zakresie praw człowieka w szkole odbywa się dwutorowo: podczas lekcji w ramach realizacji programu nauczania oraz poprzez realizację projektów edukacyjnych we współpracy najczęściej z organizacjami pozarządowymi.

¹ Politolog, doktor nauk humanistycznych, nauczyciel akademicki i licealny, konsultant do spraw przedmiotów humanistycznych w Powiatowym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Oleśnicy.

² Jan Paweł II, słowa wypowiedziane 11 września 2002 r. w pierwszą rocznicę ataku terrorystycznego na Stany Zjednoczone w czasie audiencji generalnej w Auli Pawła VI.

³ *Karta Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy*. Przyjęta w ramach Zalecenia Rec(2010)7 Komitetu Ministrów, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804884ce>.

Program kształcenia

Analiza programu kształcenia wyraźnie pokazuje, jak niewiele miejsca poświęca się zagadnieniom dotyczącym wprost prawom człowieka w gimnazjum. Najbardziej predestynowanym przedmiotem szkolnym do edukacji o prawach człowieka jest wiedza o społeczeństwie (WOS). Okazuje się jednak, że w programie nauczania WOS w gimnazjum tylko w jednym rozdziale pt. *Problemy współczesnego świata* pojawiają się fragmentaryczne informacje w zakresie poruszanej tematyki. Jest tam mowa m.in. o: sytuacji w państwach globalnego Południa i globalnej Północy; potrzebie pomocy humanitarnej i angażowania się w działania podmiotów (także pozarządowych), które ją prowadzą; globalizacji w sferze kultury, gospodarki i polityki i jej skutkach; zachowaniach, które mogą wpływać na życie innych ludzi na świecie (np. oszczędzanie wody i energii, przemyślane zakupy); sytuacji imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie; terroryzmie i sposobach jego zwalczania⁴.

Na poziomie ponadgimnazjalnym w obecnym systemie kształcenia zagadnienia będące przedmiotem rozważań pojawiają się na obu poziomach edukacyjnych, tj. podstawowym i rozszerzonym. Na poziomie podstawowym realizacja przedmiotu WOS trwa tylko jeden rok szkolny i obejmuje 30 godzin dydaktycznych, co daje jedną godzinę w tygodniu. Na realizację praw człowieka przeznaczono siedem godzin. Po ukończeniu klasy pierwszej kończy się praktycznie kontakt ucznia z tą dziedziną wiedzy. Chodzi tu przede wszystkim o uczniów, którzy wybierają inne niż humanistyczne profile kształcenia (bez WOS na poziomie rozszerzonym). Z dużym prawdopodobieństwem ta grupa młodych ludzi w dalszym etapie edukacyjnym nie zetknie się już z zagadnieniami praw człowieka od strony merytorycznej. W praktyce skutkuje to niedojrzałością postaw obywatelskich i niesatysfakcjonującym poziomem świadomości w zakresie swoich praw oraz często odpowiedzialności za innych. Program nauczania na poziomie podstawowym obejmuje takie zagadnienia, jak: historia praw człowieka i ich generacje oraz najważniejsze dokumenty z tym związane; podstawowe prawa i wolności człowieka oraz ich cechy; najważniejsze postanowienia Powszechnej deklaracji praw człowieka, Europejskiej konwencji praw człowieka i Konwencji o prawach dziecka; przyczyny i skutki łamania praw człowieka w Polsce i na świecie; analiza takich podstawowych praw, jak wolność słowa, prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami; główne środki ochrony praw i wolności w Polsce; sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu; działania podejmowane przez

⁴ Zob.: E. Dobrzycka, K. Makara, *Wiedza o społeczeństwie. Program nauczania dla gimnazjum*, http://gimman.pl/files/wymagania/hiswos/wos_program_gimnazjum.pdf.

ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; rozpoznawanie przejawów rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii⁵.

Mimo iż ten zakres tematyczny obejmuje sporo ważnych zagadnień i na pierwszy rzut oka ów zestaw wydaje się ciekawy i rozbudowany, to jednak w praktyce problemem jest zbyt mała liczba godzin lekcyjnych do dyspozycji. Wobec presji realizacji podstawy programowej przy jednoczesnym ograniczonym czasie, nie ma zbyt wielu możliwości na kreację edukacyjną.

Program WOS na poziomie rozszerzonym podejmuje natomiast takie kwestie, jak prawa człowieka w zarysie, ochronę praw człowieka w Polsce oraz światowy i europejski system ochrony praw człowieka. Szczegółowo zawartość merytoryczna w zakresie praw człowieka w ujęciu ogólnym obejmuje: ideę oraz historyczny rodowód praw człowieka; uniwersalność praw człowieka; prawa i wolności osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne, generacje; powody łamania praw człowieka na wielką skalę przez reżimy autorytarne.

W obrębie ochrony praw człowieka w Polsce jest mowa o: prawach i wolnościach zagwarantowanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz środkach i mechanizmach tej ochrony; prawach socjalnych i sposobach ich realizacji przez państwo; przedstawianych w mediach przypadkach naruszania praw lub wolności w Polsce; poziomie przestrzegania praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych.

Światowy i europejski system ochrony praw człowieka podejmuje takie problemy, jak: system ochrony praw człowieka funkcjonujący na mocy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych; znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze dla systemu ochrony praw człowieka na świecie; systemy ochrony praw człowieka w ramach Rady Europy oraz Unii Europejskiej; funkcjonowanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu; naruszanie praw i wolności w różnych państwach; skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub Komitetu Praw Człowieka w Genewie; działania wybranych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka⁶.

Realizacja podstawy programowej na poziomie rozszerzonym daje znacznie większą możliwość kreacyjną, ponieważ nauczyciel ma do dyspozycji szerszy wymiar godzinowy. Autorka niniejszego artykułu w ramach konstrukcji planu pracy przeznaczyła na

⁵ M. Menz, Program nauczania przedmiotu Wiedza o Społeczeństwie w szkole ponadgimnazjalnej. Zakres podstawowy (zgodny z nową podstawą programową i obowiązujący od roku szkolnego 2012/13). „*W centrum uwagi*”, <http://www.nowaera.pl/nowe-serie/w-centrum-uwagi-zakres-podstawowy.html>.

⁶ M. Menz, *W centrum uwagi*. Zakres rozszerzony. Program nauczania wiedzy o społeczeństwie. Dla liceum ogólnokształcącego i technikum, <http://www.nowaera.pl/nowe-serie/w-centrum-uwagi-zakres-rozszerzony.html> [data dostępu 17.07.2016].

część edukacyjną związaną z prawami człowieka 16 godzin dydaktycznych. Uczniowie wybierający WOS na poziomie rozszerzonym w większości wybierają społeczno-humanistyczne kierunki studiów, na których mają szansę kontynuowania edukacji w tym zakresie (np. na kierunku politologii, europeistyki, stosunków międzynarodowych, prawie). Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że jest to wąska grupa młodych ludzi, a przecież wszyscy jesteśmy podmiotami praw człowieka.

Wyniki badań – próbka

W jednej ze szkół ponadgimnazjalnych (liceum) przeprowadzono badania na próbie 111 uczniów, podejmujące próbę zdiagnozowania stanu wiedzy na temat praw człowieka oraz ocenę poziomu przestrzegania bądź łamania tych praw.

Pytania diagnozujące wiedzę:

1. Kto stoi na straży przestrzegania praw człowieka w Polsce? Podaj imię i nazwisko osoby oraz pełniony urząd:

Wskazania: Prezydent B. Komorowski, Komisarz Praw Człowieka, Rzecznik Praw Człowieka, Rzecznik Praw Obywatelskich, Irena Lipowicz, Rzecznik Praw Konsumenta; 73% nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

2. Wymień dwie organizacje pozarządowe zajmujące się w Polsce ochroną praw człowieka:

Wskazania: ZHP, Amnesty International, ONZ, WHO, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Czerwony Krzyż, Caritas, UNICEF, Lekarze bez Granic, MOPS; 71% nie udzieliło żadnej odpowiedzi.

3. Ile jest generacji praw człowieka? Podaj ich nazwy:

Wskazania: 3 generacje, 4 generacje; nazwy: osobiste, polityczne, kulturowe, solidarnościowe, socjalne; 83% nie odpowiedziało na postawione pytanie.

4. Kogo dotyczy Powszechna Deklaracja Praw Człowieka?

Wskazania: każdego człowieka, obywateli mieszkających na terenie RP, wszystkich obywateli danego państwa, ludzi, którzy ukończyli 18 lat; 80% nie odpowiedziało na to pytanie.

Ankieta badająca poziom przestrzegania praw człowieka:

1. Czy Twoim zdaniem w Polsce prawa człowieka są przestrzegane?

Tak: 89% Nie: 3% Nie mam zdania: 8%

2. Czy Konstytucja RP z 1997 roku w sposób dostateczny gwarantuje prawa człowieka?

Tak, zapewnia poszanowanie praw i wolności obywatelskich: 92%

Nie, prawa w niej zapisane to jedynie deklaracja: 6%

Nie mam zdania: 2%

3. Które prawa i wolności obywatelskie są dla Ciebie najważniejsze? Najczęściej badani wskazywali:
 - a. wolność osobistą; b. własność; c. wolność sumienia i wyznania; d. swobodę przemieszczania się.
4. Czy kiedykolwiek któreś z Twoich praw zostało naruszone? Najczęściej badani wskazywali:
 - a – prawo do wyrażania własnych poglądów; b – tajemnica korespondencji; c – własność; d – wolność sumienia i wyznania.
5. Dla jakich wartości i celów jesteś skłonny zrezygnować ze swoich praw?
 - a – nie zrezygnuję ze swoich praw w żadnej sytuacji; b – życie i zdrowie rodziny; c – ochrona niepodległości państwa.
6. Czy o prawach człowieka dowiedziałeś/łaś się:
 - a – tylko w szkole: 54%; b – w szkole i poza nią: 43%; c – poza szkołą: 3%.
7. Czy twoje prawa były kiedykolwiek łamane?
Tak: 22%; Nie: 78%.
8. Czy byłeś/byłaś dyskryminowany/a?
Tak: 31%; Nie: 69%.
9. Opisz przypadek lub przypadki łamania praw człowieka, które widziałeś/łaś lub doświadczyłeś/łaś.

Poniżej opisywane przez badanych przypadki:

„z powodu innego wyznania byłam skrzyzczana i słyszałam pod swoim adresem bluźnierstwa”; bicie innych; wyzywanie; wyśmiewanie; brak zrozumienia i akceptacji własnych poglądów (narzucanie norm); brak tolerancji religijnej i poglądów; kradzież; naruszanie własności; wyśmiewanie się z osoby chorej; naruszenie tajemnicy korespondencji; pobicie; naśmiewanie się z ludzi ciemnoskórych; pogwałcenie prawa do życia wyznawców islamu z powodu wyznawania innej religii; gwałt; „doświadczyłam znęcania się przez mój wygląd”; podsłuchy podczas rozmowy telefonicznej; wyzywanie i poniżanie osób biednych i bezdomnych; przywłaszczenie cudzej własności; naśmiewanie się z ułomności; wyzysk pracowników; niehumanitarne warunki pracy; w Internecie na portalach właściciele nie udostępniają regulaminu; „znęcanie się nade mną przez rówieśników”; naśmiewanie się ze względu na poglądy i wyznanie; łamanie prawa do informacji; naruszenie prawa do własnej opinii; brak poszanowania i wysłuchania zdania ucznia na terenie szkoły; wykorzystywanie możliwości władczych przez nauczycieli; łamanie prawa

wolności sumienia; włamanie do domu; naruszenia prywatności; wyrzucenie syna z domu przez ojca z powodu odmiennej opcji seksualnej.

10. Podaj przykład kraju (krajów), w którym według twojej wiedzy prawa człowieka są łamane.

Wskazane zostały: Korea Płn., Chiny, Rosja, Ukraina, Białoruś, kraje Afryki, kraje islamskie.

11. Czy uważasz, że kara śmierci powinna być dozwolona?

a – tak: 10%; b – tylko w przypadku najbardziej okrutnych przestępstw, np. gwałt, morderstwo: 32%; c – tylko w przypadku najokrutniejszych przestępstw popełnionych masowo: 23%; d – absolutnie nie: 35%.

Komentarz do pytania 11: powinno się przywrócić przymusowe prace społeczne wykonywane przez więźniów, a ograniczyć udogodnienia w celach; społeczeństwo powinno o tym zdecydować.

Wnioski

1. Uczniowie nie posiadają ugruntowanej teoretycznej wiedzy na temat mechanizmów związanych z prawami człowieka.
2. Uczniowie potrafią jednak prawidłowo nazwać swoje prawa człowieka, gdy należało odpowiedzieć, które z nich są naruszane.

Podmioty wspierające proces kształcenia

Jak już podkreślone wcześniej, najbardziej predestynowanym przedmiotem do nauczania o prawach człowieka wydaje się WOS. Nie oznacza to, że nauczyciele – wychowawcy są zwolnieni z propagowania tego rodzaju wiedzy, np. na godzinach wychowawczych, co z bardzo różnym efektem jest realizowane. Podmiotami niewątpliwie wspierającymi proces edukacji w zakresie praw człowieka są organizacje pozarządowe oraz ośrodki doskonalenia nauczycieli, realizujące różnorodne projekty edukacyjne.

Jednym z takich ośrodków jest Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) prowadzony przez Ministra Edukacji Narodowej z siedzibą w Warszawie, który podejmuje i realizuje działania na rzecz podnoszenia jakości edukacji zgodnie z polityką oświatową państwa w obszarze kształcenia ogólnego i wychowania oraz zgodnie z wprowadzanymi zmianami w systemie oświaty. Warto przypomnieć w tym miejscu dwa przedsięwzięcia ORE,

tj. projekt *Edukacja wobec wyzwań migracyjnych*⁷, którego zadaniem było przygotowanie placówek oświatowych do pracy z uczniami cudzoziemskimi, pochodzącymi z innych krajów i kręgów kulturowych, mówiącymi innymi językami i przybywającymi do Polski z bardzo zróżnicowanym doświadczeniem edukacyjnym i migracyjnym. Uprzywilejowanie tej problematyki wynika z następujących przesłanek: z moralnej odpowiedzialności ludzi dorosłych za dobro dzieci, z krajowych i ponadnarodowych uregulowań sytuacji dzieci cudzoziemskich i ze specyficznej roli systemów oświatowych w procesach zwalczania wykluczenia oraz społecznej integracji migrantów. Ważne są także zmiany w polityce społecznej prowadzonej wobec osób odmiennych kulturowo, wyrażające się odejściem od strategii dominacji kulturowej, asymilacji i marginalizacji na rzecz pluralizmu kulturowego, emancypacji i równoprawności. Innym wartym zauważenia jest projekt *Odkrywamy Prawo Humanitarne*⁸. Celem projektu jest przede wszystkim wpływ na kształtowanie ważnych umiejętności: rozumienia godności ludzkiej i działalności humanitarnej; rozpoznawania działalności humanitarnej w życiu codziennym; uświadomienia złożoności bytów, jakie mogą stać przed obserwatorem, gdy jest on świadkiem zagrożenia godności lub życia człowieka; wskazywanie na dylematy i ich skutki w sytuacjach walki. Nie mniej istotnym celem projektu jest przygotowanie doradców metodycznych, konsultantów, nauczycieli do wdrażania jego założeń w polskim środowisku oświatowym (na poziomie szkolnictwa ponadgimnazjalnego); wyposażenie w wiedzę na temat zasad i przepisów międzynarodowego prawa humanitarnego; wyposażenie w wiedzę i umiejętności niezbędne do rozpoznawania okoliczności łamania prawa oraz podejmowania racjonalnych i skutecznych działań w przypadku wystąpienia zagrożeń indywidualnych i zbiorowych. Efektem projektu jest wydanie publikacji: *Odkrywamy Prawo Humanitarne – nowy podręcznik, nowe wyzwania*.

Liczne projekty edukacyjne prowadzi także Amnesty International (AI). Ich celem jest nie tylko edukowanie o prawach człowieka, ale także zachęcanie do działalności w ich obronie. Warto wskazać kilka przykładów: *Edukacja dla Godności* (Education for Human Dignity) to trzyletni projekt, który pokazuje, że ubóstwo to nie tylko brak dochodu, ale przede wszystkim brak podstawowych praw człowieka, brak bezpieczeństwa, dyskryminacja i brak możliwości decydowania o swoim losie. Respektowanie praw człowieka wymaga ich włączenia, zapewnienia ludziom prawa głosu, a także tego, aby władza zapewniła, że ludzie mogą prowadzić życie wolne od strachu i niedostatku. Nieposzanowanie praw człowieka skutkuje ubóstwem i je podtrzymuje. Ubóstwo z kolei prowadzi prosto do takich naruszeń. Z doświadczenia Amnesty International wynika, że

⁷ Zob.: *Edukacja wobec wyzwań migracyjnych*, <https://www.ore.edu.pl/materiay-do-pobrania-55886/category/98-materiay-dot-edukacji-wobec-wyzwa-migracyjnych> [data dostępu 17.07.2016].

⁸ *Odkrywamy Prawo Humanitarne*, <https://www.ore.edu.pl/programy-i-projekty-77777/odkrywamy-prawo-humanitarne> [data dostępu 17.07.2016].

prawa człowieka są niepodzielne i tylko całkowite przestrzeganie praw człowieka może zapewnić wychodzenie z ubóstwa i zapobieganie skutkom życia w ubóstwie. Tematami projektu są prawo do życia w godności, do zdrowia, edukacji, mieszkania czy decydowania o swoim losie, jako przykłady podstawowych praw człowieka. Projekt porusza również inne aspekty praw człowieka, promuje równość, partycypację społeczną oraz wartość godnego życia. Główne działania projektu to tworzenie materiałów edukacyjnych z udziałem przedstawicieli krajów globalnego Południa, szkolenia dla trenerów/trenerek, nauczycieli/nauczycielek, przedstawicieli/przedstawicielek organizacji, którzy zajmują się edukacją rozwojową, oraz warsztatów dla uczniów/uczennic. Zasięg projektu objął trzy kraje europejskie – Polskę, Włochy i Słowenię. W latach 2010–2013 dotarł do ponad 3 tysięcy trenerów/trenerek, nauczycieli/nauczycielek i objął swoimi działaniami ponad 47 tysięcy młodych ludzi w Europie⁹. Głównym celem innego projektu *Szkola Przyjazna Prawom Człowieka* jest promowanie wszystkich aspektów praw człowieka jako integralnej części życia szkoły¹⁰. Należą do nich przede wszystkim wartości takie jak równość, godność, szacunek i brak dyskryminacji. Przez okres jednego roku we współpracy z polską sekcją Amnesty International i głównym biurem Amnesty International w Londynie prawa człowieka będą włączane w życie szkoły w czterech obszarach: samorządność szkolna, relacje między uczniami, uczniami a nauczycielami, szkołą a rodzicami, program nauczania, pozalekcyjna działalność szkoły.

Amnesty International od wielu lat realizuje projekty edukacyjne o prawach człowieka skierowane zarówno do młodzieży, jak i dorosłych. Dzięki swojemu doświadczeniu i globalnemu zakresowi działalności AI odgrywa znaczącą rolę w zakresie integracji projektów edukacyjnych o prawach człowieka do szkolnych programów nauczania. Swoją wiedzą i doświadczeniem wspiera Biuro Narodów Zjednoczonych oraz Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka w przygotowaniu i wdrożeniu Światowego Programu na rzecz Edukacji Praw Człowieka.

Koalicja na Rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej

W Polsce o prawa człowieka i ich przestrzeganie troszczy się Koalicja na Rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej, która stanowi porozumienie 32 organizacji pozarządowych, partnerów społecznych i grup nieformalnych. Celem koalicji jest wprowadzenie rzetelnej edukacji na rzecz praw człowieka i równości do polskich szkół. Najpilniejsze

⁹ *Edukacja dla Godności*, <https://amnesty.org.pl/edukacja/nasze-projekty/edukacja-dla-godnosci.html> [data dostępu 17.07.2016].

¹⁰ *Szkola Przyjazna Prawom Człowieka*, <https://amnesty.org.pl/edukacja/nasze-projekty/szkola-przyjazna-prawom-czlowieka.html> [data dostępu 17.07.2016].

postulaty według koalicji to oficjalne stanowisko podkreślające wagę praw człowieka w edukacji, powołanie międzyresortowej rady ds. przeciwdziałania dyskryminacji w szkołach, uruchomienie regularnej oferty doskonalenia nauczycieli na temat praw człowieka, wyeliminowanie treści dyskryminacyjnych z podręczników szkolnych oraz zapewnienie finansowania dla równościowej edukacji ze środków europejskich.

Prawa człowieka to podstawowe prawa przysługujące każdemu bez względu na indywidualne cechy czy konkretną sytuację. Wynikają z samego faktu urodzenia. Takim prawem jest np. prawo do równego traktowania, prawo do bezpieczeństwa i ochrony przed poniżającym traktowaniem. Szkoła, która powinna być głównym źródłem wiedzy na ich temat, staje się często miejscem ich rażącego łamania. Organizacje pozarządowe specjalizujące się w promowaniu praw człowieka, obecnie występujące pod szyldem Koalicji na rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej, od lat dokumentują zaniedbania w polskiej polityce oświatowej.

Jedną z organizacji Koalicji jest Związek Nauczycielstwa Polskiego. W świetle badań tej koalicji problem istnieje też na poziomie kształcenia nauczycieli. W Polsce nie ma spójnej i kompleksowej oferty szkoleniowej dla szkół zainteresowanych edukacją o prawach człowieka. Zdaniem Marty Rawłuszko, prezesa Towarzystwa Edukacji Antydyskryminacyjnej (TEA), nikt nie mówi, że to jest ważny element edukacji, nikt nie uczy nauczycieli, jak rozpoznawać dyskryminację w klasie, oni sami rzadko wiedzą, jak sobie z nią radzić. Koalicja na rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej stoi na stanowisku, że łamanie praw człowieka, w tym dyskryminacja i przemoc, mają swój początek w stereotypach oraz przyzwoleniu na nierówne traktowanie w szkołach. Bez stworzenia trwałych podstaw w edukacji rozwiązanie problemów z ochroną praw w innych obszarach życia społecznego jest niemożliwe.

Zakończenie

Edukacja w dłuższej perspektywie zmienia postawy i zachowania, przyczyniając się do powszechnego poszanowania praw i równości. Wzmacnia wiedzę, uczy umiejętności stawania w obronie praw swoich i innych ludzi. Rozwijanie świadomości praw człowieka może być pierwszym krokiem w realizacji działań edukacyjnych w szkole czy w społeczności lokalnej.

Metody pracy wykorzystywane w edukacji o prawach człowieka pozwalają na włączenie uczniów w proces poznawania i odkrywania. Dzięki aktywizującym metodom uczniowie stają się aktywnymi uczestnikami zajęć, a nie tylko biernymi odbiorcami słów nauczycieli czy trenerów. Ten sposób nauczania jest najwłaściwszy, gdy mówimy o prawach człowieka, ponieważ nie daje jednej „właściwej” i „słusznej” odpowiedzi, ale

motywuje do pracy i refleksji. O prawach człowieka w kontekście szkoły można uczyć jedynie, gdy samemu szanuje się i przestrzega prawa człowieka w środowisku szkolnym. Najważniejszy jest szacunek i zaufanie do uczniów, a dzięki korzystaniu z metod aktywnych uczniowie mogą czuć się swobodniej i zwiększać swój udział w zajęciach.

Edukacja praw człowieka jest ważnym elementem edukacji globalnej, która stawia sobie za cel kształtowanie świata bardziej sprawiedliwego dla wszystkich jego mieszkańców. U podstaw edukacji globalnej oraz praw człowieka leżą takie wartości, jak: godność, sprawiedliwość, solidarność, równość, pokój, wolność. Kształtuje ona postawy odpowiedzialności, szacunku, uczciwości, otwartości, odpowiedzialności, osobistego zaangażowania i gotowości do uczenia się oraz rozwija umiejętności dostrzegania i rozumienia współzależności, krytycznego myślenia, praktycznego wykorzystywania wiedzy, podejmowania świadomych decyzji, współpracy i empatii.

Mimo iż ostatnie lata przyniosły polskiej szkole wiele pozytywnych zmian w kontekście upowszechniania wiedzy o prawach człowieka, wzrosła świadomość podmiotowości młodych ludzi, to jednak niezwykle szybko i intensywnie zmieniające się otoczenie zewnętrzne stawia wciąż nowe wyzwania przed polską szkołą. Wydaje się zatem, że edukacja o prawach człowieka nie jest procesem ostatecznie ukształtowanym i dokończonym, musi bowiem nieustannie reagować i odpowiadać na zmiany zachodzące w bliższej i dalszej perspektywie. Nie trzeba także przekonywać o tym, że świadoma swojej podmiotowości i praw jednostka, która potrafi z przysługujących jej praw korzystać i ich bronić, to najlepszy fundament do budowy społeczeństwa obywatelskiego.

Human rights education at high school as an element in the development of civil society

Summary: The paper draws attention to the challenges in the field of human rights education in the modern school system. The author presents the analysis of educational programs and compares its results with those of the studies that reveal the level of students' knowledge in the field of human rights. The empirical study has been carried out on a selected group of high school students. The author emphasizes that education in human rights is an active process, which should take into account the available relevant information and respond quickly to the ongoing changes in the modern world.